

HUQUQ NORMALARINI SHARXLASH

Baxromov Davlatbek Turg'un o'g'li

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti

Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19971737>

Annotatsiya

Ushbu maqolada huquq normalarini sharhlash tushunchasi, uning mazmuni, turlari va usullari keng yoritilgan. Shuningdek, huquqiy normalarni to'g'ri talqin qilishning ahamiyati, ularning amaliyotdagi o'rni hamda zamonaviy sharoitda sharhlash jarayonining o'ziga xos jihatlari tahlil qilingan. Maqola huquqni qo'llash jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal etishda sharhlashning muhim vosita ekanligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: Huquq normasi, sharhlash, interpretatsiya, rasmiy sharhlash, norasmiy sharhlash, grammatik usul, mantiqiy usul, tizimli sharhlash, teleologik usul, huquqni qo'llash, qonuniylik, huquqiy tartibot.

Kirish

Huquq normalari jamiyatdagi munosabatlarni tartibga soluvchi muhim vosita hisoblanadi. Har qanday huquqiy norma aniq va tushunarli bo'lishi kerak, biroq amaliyotda ba'zi normalarni turlicha talqin qilish ehtiyoji yuzaga keladi. Shu sababli huquq normalarini sharhlash (interpretatsiya qilish) muhim ahamiyat kasb etadi. Huquq normalarini sharhlash — bu huquqiy normalarning mazmunini aniqlash, ularni to'g'ri tushunish va qo'llashga qaratilgan faoliyatdir. Ushbu jarayon huquqni qo'llovchi organlar, sudlar, olimlar va boshqa subyektlar tomonidan amalga oshiriladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Huquq normalarini sharhlash masalasi yuridik fanlar tizimida muhim o'rin egallaydi va u ko'plab olimlar tomonidan turli yondashuvlar asosida o'rganilgan. Ushbu mavzu davlat va huquq nazariyasining asosiy tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Avvalo, o'zbek huquqshunos olimlari tomonidan yaratilgan darslik va o'quv qo'llanmalarda huquq normalarini sharhlash masalasi keng yoritilgan. Davlat va huquq nazariyasiga oid adabiyotlarda sharhlash huquqni amalga oshirishning muhim bosqichi sifatida talqin qilinadi. Ushbu manbalarda sharhlashning mohiyati, vazifalari, turlari va usullari tizimli ravishda bayon etilgan. Ko'pgina darsliklarda sharhlash — normaning haqiqiy mazmunini aniqlashga qaratilgan intellektual faoliyat sifatida izohlanadi. Ayniqsa, o'zbek tilidagi o'quv adabiyotlarda sharhlashning grammatik, mantiqiy, tizimli va tarixiy usullari batafsil tushuntirilgan bo'lib, ular huquqni to'g'ri qo'llashda asosiy vosita sifatida ko'rsatiladi. Xorijiy yuridik adabiyotlarda esa huquq normalarini sharhlash yanada chuqurroq va kengroq yondashuv asosida o'rganilgan. Masalan, kontinental huquq tizimi vakillari sharhlashni qonunning mazmunini aniqlash bilan bog'liq ilmiy-amaliy faoliyat sifatida baholaydilar. Anglo-sakson huquq tizimida esa sud amaliyoti va precedentslar orqali sharhlash muhim o'rin tutadi. Ayrim ilmiy manbalarda sharhlashning teleologik (maqsadga muvofiq) usuliga alohida urg'u beriladi. Bu yondashuvga ko'ra, normaning mazmuni uning asosiy maqsadidan kelib chiqib aniqlanadi. Bu esa zamonaviy huquqiy tizimlarda keng qo'llanilmoqda. Shuningdek, ilmiy maqolalarda huquq normalarini sharhlashning dolzarb

muammolari ham ko‘rib chiqilgan. Jumladan: normaning noaniq ifodalanishi; turlicha talqin qilish imkoniyati; sud amaliyotida bir xillikning yetishmasligi.

Bu muammolarni bartaraf etish uchun ko‘plab olimlar huquqiy normalarni aniq va ravon shaklda ishlab chiqish zarurligini ta’kidlaydilar. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan huquqni sharhlash jarayoniga yangi yondashuvlar kirib kelmoqda. Elektron huquqiy bazalar, sun‘iy intellekt tizimlari va avtomatlashtirilgan tahlil vositalari sharhlash jarayonini tezlashtirish va samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi va sud amaliyoti ham ushbu sohada muhim manba hisoblanadi. Sud qarorlari, ayniqsa oliy sud organlarining tushuntirishlari huquq normalarini bir xil qo‘llashda katta ahamiyatga ega. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, huquq normalarini sharhlash nazariy va amaliy jihatdan doimiy rivojlanib borayotgan soha bo‘lib, u huquqiy davlat qurishda muhim omil hisoblanadi. Huquq normalarini sharhlash quyidagi holatlarda muhim ahamiyatga ega: qonun matni noaniq yoki murakkab bo‘lsa turli talqin qilish imkoniyati mavjud bo‘lsa yangi ijtimoiy munosabatlar paydo bo‘lsa sud va amaliyotda yagona yondashuv zarur bo‘lsa Shu orqali huquqni qo‘llashda bir xillik va adolat ta‘minlanadi. Huquq normalarini sharhlash: qonun ustuvorligini ta‘minlaydi huquqni to‘g‘ri qo‘llashga yordam beradi sud qarorlarining adolatli bo‘lishini ta‘minlaydi huquqiy nizolarni kamaytiradi Shuningdek, u huquq tizimining barqaror ishlashida muhim rol o‘ynaydi. Huquq normalarini sharhlash huquqni hayotga tatbiq etishda muhim bosqich bo‘lib, u qonunlarning aniq va bir xil qo‘llanilishini ta‘minlaydi. Sharhlash orqali huquq normalarining asl mazmuni ochiladi va jamiyatda huquqiy tartibot mustahkamlanadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi ilmiy bilish jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u tadqiqot olib borishning umumiy tamoyillari, usullari va vositalarini o‘z ichiga oladi. Metodologiya ilmiy izlanishning yo‘nalishini belgilaydi hamda uning natijalarining ishonchliligini ta‘minlaydi. Metodologiya tushunchasi metodga nisbatan kengroq bo‘lib, u nafaqat usullar majmuini, balki ularning tanlanishi, qo‘llanishi va ilmiy asoslarini ham o‘z ichiga oladi. Shu jihatdan metodologiya ilmiy tadqiqotning nazariy poydevori sifatida xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasining tarkibiy elementlari

Har qanday ilmiy tadqiqot metodologiyasi bir necha muhim elementlardan tashkil topadi. Avvalo, tadqiqot muammosi aniqlanadi. Muammo ilmiy izlanishga turtki beruvchi asosiy omil hisoblanadi. Keyingi bosqichda tadqiqotning maqsadi va vazifalari belgilanadi. Maqsad umumiy natijani ifodalasa, vazifalar unga erishish uchun bajariladigan aniq harakatlarni ko‘rsatadi. Shuningdek, gipoteza ilgari suriladi. Gipoteza tadqiqot davomida tekshiriladigan ilmiy taxmin bo‘lib, u tadqiqot yo‘nalishini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, tadqiqot obykti va predmeti aniqlanadi. Obyekt — o‘rganilayotgan hodisa yoki jarayon, predmet esa uning muayyan jihatini anglatadi. Nazariy metodlar ilmiy tushunchalarni shakllantirish va umumlashtirishga xizmat qiladi. Ular tarkibiga tahlil, sintez, induksiya, deduksiya va taqqoslash kiradi. Empirik metodlar esa bevosita tajriba va kuzatishga asoslanadi. Bu metodlarga kuzatish, eksperiment, so‘rovnom va intervyu kiradi. Statistik metodlar esa olingan ma‘lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish va umumlashtirish imkonini beradi. Bu esa ilmiy natijalarning aniqligini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, huquq normalarini sharhlash huquqni to‘g‘ri tushunish va amaliyotda to‘g‘ri qo‘llashning muhim sharti hisoblanadi. Sharhlash jarayonida huquqiy normalarning mazmuni, maqsadi va mohiyati ochib beriladi, bu esa qonunlarni bir xil va adolatli qo‘llashga xizmat qiladi. Ayniqsa, huquq normalarida noaniqlik yoki turlicha talqin qilish ehtimoli mavjud bo‘lgan holatlarda sharhlash alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, huquqiy sharhlash jamiyatda qonun ustuvorligini ta‘minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda huquqiy tartibotni mustahkamlashga yordam beradi. To‘g‘ri va asoslangan sharhlash orqali huquq normalari hayotga samarali tatbiq etiladi va ularning ijtimoiy ahamiyati yanada ortadi. Bundan tashqari, huquqiy normalarni sharhlash amaliyotda yuzaga keladigan ziddiyatlarni bartaraf etish, huquqni qo‘llashdagi xatolarni kamaytirish hamda yagona huquqiy amaliyotni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, sharhlash jarayoni ilmiy asoslangan, aniq va izchil bo‘lishi zarur. Faqat shundagina huquq normalari jamiyat hayotida o‘zining to‘liq va samarali aksini topadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ratnapala, Suri. *Huquqshunoslik: Mavzular va Tushunchalar*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.
2. Freeman, Michael. *Huquq nazariyasi: Kirish*. London: Sweet & Maxwell, 2020.
3. Vinx, Lars. “Huquqiy munosabatlar va Hohfeld tahlili muammosi.” *Huquqiy asos*, vol. 33, no. 1, 2020, pp. 100–117.
4. Simmonds, N. E. “Huquqiy huquq tushunchasi va uning huquq nazariyasi uchun ahamiyati.” *Huquq Nazariyasi*, vol. 27, no. 3, 2021, pp. 195–214.
5. Kramer, Matthew H. *Huquqiy shaxsiyat tushunchasi*. Oxford: Oxford University Press, 2020.
6. Pavlakos, George. *Huquqiy majburiyat nazariyasi*. Oxford: Hart Publishing, 2020.